

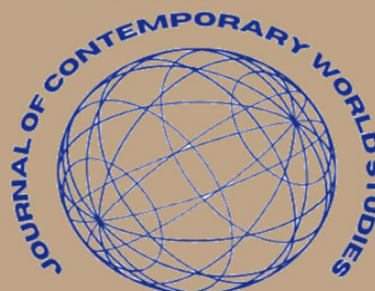
ISSN:
3030-3311

Volume|3 Issue|4 April 2025

JCWS

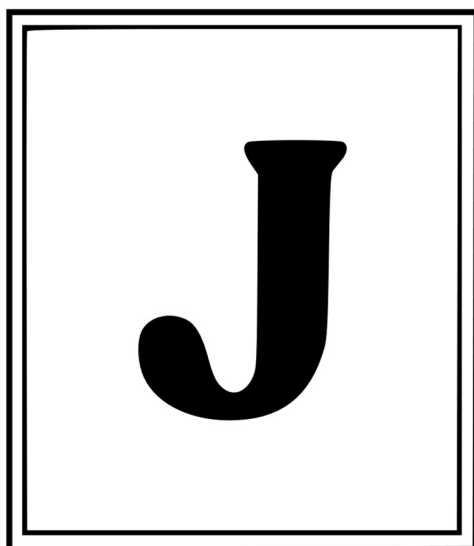
Journal of Contemporary
World Studies

2023

<https://bestjournalup.com/index.php/jcws>

VOLUME | 3 ISSUE | 4 | APRIL | 2025

JCWS

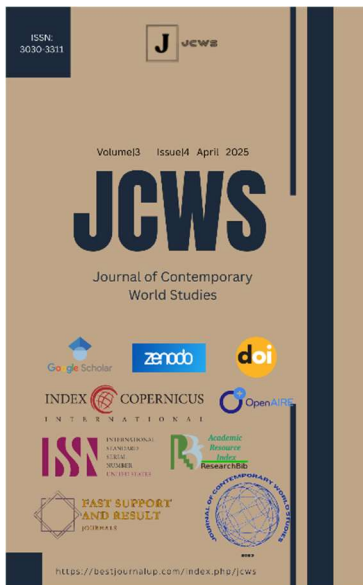
XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA MOLIVAVIY NATIJALARNING DAROMAD VA XARAJATLARINI HISOBLASHDA AUDITORLARNING O'RNI

Obidov Raxmonali Rasulovich

International School of Finance Institute of Technology and Science "Buxgalteriya hisobi" kafedrası v.b.professori

e-mail: mars.or@mail.ru

ORCID:0009-0009-0435-1928

Accepted Date:

April 30, 2025,

Published Date:

May 10, 2025

Journal Website:

[https://bestjournalup.com/index.p](https://bestjournalup.com/index.php/jcws/issue/view/jcws4)

[hp/jcws/issue/view/jcws4](https://bestjournalup.com/index.php/jcws/issue/view/jcws4)

License

This work is licensed under

a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

ANNOTATION:

Ushbu maqola "Daromad va xarajatlarning to'g'ri toifalanishini ta'minlashda auditorlarning o'rni» mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, auditorlarning moliyaviy hisobotlar sifatini oshirishdagi ahamiyatini tahlil qiladi. Maqola kirish qismida daromad va xarajatlarning to'g'ri toifalanishining moliyaviy hisobotlar uchun ahamiyatini ta'kidlaydi. Metodologiya bo'limida turli ilmiy va amaliy manbalar orqali auditorlarning roli o'rganiladi. Natijalar qismida auditorlarning tahlil, standartlarga muvofiqlik, tavsiya va o'qitishdagi o'rni yorqin misollar bilan keltiriladi. Muhohaza bo'limida auditorlarning tashkilot ichidagi nazorat va ishonchni oshirishdagi roli ko'rsatiladi.

KEYWORDS:

auditorlar, daromad, xarajat, to'g'ri toifalanish, moliyaviy hisobot, tahlil, standartlarga muvofiqlik, ichki nazorat, tavsiyalar, moliyaviy ko'rsatkichlar, ishtirok, hisobotlar, barqarorlik, amaliyot, xalqaro moliyaviy hisobot standartlari.

Kirish

Daromadlar va xarajatlarning tasnifi moliyaviy hisobotlarni tayyorlashda muhim rol o'ynaydi, bu tashkilotning moliyaviy hisobotining umumiy shaffofligi, ishonchliligi va to'g'riligiga ta'sir qiladi. Moliyaviy operatsiyalarni to'g'ri tasniflash ichki boshqaruvga ham, auditorlar, investorlar va tartibga soluvchilar kabi tashqi manfaatdor tomonlarga ham tashkilot faoliyati, moliyaviy sog'lig'i va kelajak istiqbollarini baholash imkonini beradi. Har bir insonning hayotida daromadlar va xarajatlarning jihatlariga ega bo'lishi maqsadga muvofiqdir. Bu mavzuga oid bo'lgan maqolalar, insonlarga shaxsiy moliyaviy muomalalar bo'yicha erkinlik beradi va moliyaviy muhitda o'ziga ishonch yaratadi. Bu maqola esa daromadlar va xarajatlarning hisobi asosida boshqarish, tahlil qilish, va strategiyalarni rivojlantirish bo'yicha muhim masalalarni taqdim etadi.

Daromadlar va xarajatlarning hisobi, shuningdek, kompaniyalarning moliyaviy tahlil va strategiyalarni belgilashda muhim bir qismni tashkil etadi. Bu jarayon, kompaniyalar uchun moliyaviy oqibatlarni, moliyaviy natijalarni aniqlash, investitsiyalar va iste'mol qilishlarni belgilash, strategiyalarni belgilash, va kredit darajalarini qabul qilishda juda muhim ahamiyatga ega.

Daromadlar va xarajatlarning hisobi asosida kompaniyalar, daromadlar va xarajatlarni aniqlab chiqish, shuningdek, qanday qilib daromadlarni kengaytirish va xarajatlarni kamaytirishni iloji boricha qo'llab-quvvatlashni o'rganishlari kerak. Bu maqolada, daromadlar va xarajatlarning hisobini boshqarishning eng muhim usullari va qo'llaniladigan modellarni ko'rib chiqamiz.

Bundan tashqari ushbu faktor bir kompaniyaning moliyaviy natijalarini, xarajatlarni va daromadlarni aniqlash va qayta ishlashni o'z ichiga oladi. Bu hisoblashning ilmiy qismini tushunish,

kompaniyalarga daromadlar va xarajatlarni qanday rivojlantirish, moliyaviy natijalarni yaxshilash va strategiyalarni belgilashda yordam beradi.

Hisob, istiqbolga qaraganda strategik rejalarni belgilashga yordam beradi. Shuningdek, bu hisoblash, kompaniyalar uchun yaratilgan strategiyalarni belgilash va uning amalga oshirilishini nazorat qilishda yordam beradi. Auditorlar, ayniqsa, tashqi audit jarayonida daromadlar va xarajatlarning to'g'ri tasniflanishini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ularning asosiy mas'uliyati moliyaviy hisobotlarning xalqaro moliyaviy hisobot standartlari yoki umumiy qabul qilingan buxgalteriya tamoyillari kabi amaldagi buxgalteriya standartlariga muvofiqligini baholashdir. Ular daromadlar va xarajatlarning tegishli toifalarda, masalan, ularning xususiyatiga ko'ra, operatsion, investitsiya yoki moliyaviy faoliyatlar bo'yicha hisobot berilishini ta'minlaydi. Auditorlar buxgalteriya hisobi tamoyillariga muvofiqligini ta'minlash uchun daromadlar va xarajatlarning tasniflarini diqqat bilan ko'rib chiqadilar. Noto'g'ri tasniflash foyda marjasi, aktivlar qiymati yoki likvidlikning noto'g'ri ko'rsatilishiga olib kelishi mumkin. Masalan, kapital xarajatlarni operatsion xarajatlarning sifatida tasniflash kompaniyaning qisqa muddatda rentabelligini buzishi mumkin. Turli sohalarida daromadlar va xarajatlarni tasniflash uchun maxsus ko'rsatmalar bo'lishi mumkin. Auditorlar qonun talablariga rioya etilishini ta'minlab, ularga rioya qilinishiga ishonch hosil qiladi. Masalan, asosiy faoliyatdan olingan daromadlar aktivlarni sotish yoki bir martalik daromadlarni o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan operatsion bo'lmagan daromadlardan ajratilishi kerak.

Daromadlar va xarajatlarni noto'g'ri tasniflash ba'zan moliyaviy natijalarni manipulyatsiya qilishga qaratilgan qasddan urinish bo'lishi mumkin, bu moliyaviy

hisobotdagi firibgarlikning bir shakli. Auditorlar bunday qoidabuzarliklarni aniqlash va moliyaviy hisobotlar kompaniya faoliyatining to'g'ri va adolatli ko'rinishini ta'minlash uchun o'qitiladi. Daromadlar va xarajatlarni to'g'ri tasniflash moliyaviy hisobotlarning sifati va foydaliligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Buxgalteriya balansi, daromadlar to'g'risidagi hisobot va pul oqimi to'g'risidagi hisobotni o'z ichiga olgan ushbu hujjatlar tashkilot ichida ham, undan tashqarida ham qaror qabul qilish uchun muhim vositalardir.

Daromadlar to'g'risidagi hisobot kompaniyaning rentabelligini aks ettiradi. Daromad yoki xarajatlarni noto'g'ri tasniflash daromadlarni ko'paytirishi yoki kamaytirishi mumkin, bu esa kompaniya faoliyatining noto'g'ri talqin qilinishiga olib keladi. To'g'ri tasniflash haqiqiy rentabellikni aniqlashga yordam beradi. To'g'ri tasniflash pul oqimi to'g'risidagi hisobotda korxona ichidagi naqd pulning kirib kelishi va chiqishini to'g'ri aks ettirishni ta'minlaydi. Bu likvidlikni tushunish va pul mablag'larini to'g'ri boshqarishni ta'minlash, kompaniyaga o'z majburiyatlarini bajarishga yordam berish va kelajakdagi o'sishni rejalashtirish uchun juda muhimdir.

Investorlar asosli qarorlar qabul qilish uchun aniq moliyaviy hisobotlarga tayanadilar. Agar daromad va xarajatlar to'g'ri tasniflanmagan bo'lsa, investorlar kompaniyaning moliyaviy sog'lig'i yoki rentabelligini noto'g'ri baholashi mumkin, bu noto'g'ri investitsiyalar yoki yo'qotishlarga olib keladi. Xarajatlar tasnifi to'g'ridan-to'g'ri soliq ta'siriga ega. Masalan, ayrim turdagi xarajatlar soliqqa tortilishi mumkin, boshqalari esa soliqqa tortilmaydi. Noto'g'ri tasniflash soliq bilan bog'liq muammolarga olib kelishi mumkin, jumladan, rioya qilmaslik uchun jarimalar Rahbariyat strategik qarorlar qabul qilishda moliyaviy hisobotlarga tayanadi. Daromadlar

va xarajatlarni to'g'ri tasniflash xarajatlarni nazorat qilish, narx strategiyasi va byudjetni taqsimlash haqida tushuncha beradi, bu esa ko'proq asosli qarorlar qabul qilishga olib keladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili.

Daromad va xarajatlarning to'g'ri toifalanishi hamda auditorlarning bu jarayondagi o'rni haqida bir qancha olimlar va mutaxassislar ilmiy izlanishlar olib borgan. Ularning asarlari auditorlik faoliyati va moliyaviy hisobot standartlari bilan bog'liq masalalarni o'z ichiga oladi.

David F. Hawkins "Financial Reporting and Management Control: A Historical Perspective" nomli ishida auditorlarning moliyaviy hisobotlarning to'g'ri toifalanishi va uning boshqaruv jarayonlaridagi rolini chuqur tahlil qiladi. U auditorlik faoliyatining moliyaviy nazorat va hisobot standartlariga ta'sirini yoritadi. Hawkinsning tadqiqotlari auditorlarning tashkilotlar ichidagi boshqaruv qarorlarini to'g'ri qabul qilish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi rolini o'rganishga bag'ishlangan.

William R. Scott moliyaviy hisobot nazariyasiga bag'ishlangan tadqiqotlar olib borib, daromad va xarajatlarning to'g'ri toifalanishi auditorlik faoliyatida qanday muhim rol o'ynashini tahlil qilgan. U auditorlik va hisobot standartlarining xalqaro moliyaviy bozorlar uchun ahamiyatini yoritadi va moliyaviy xatolarning kamayishiga auditorlarning qo'shadigan hissasini ochib beradi.

Michael C. Jensen va William H. Meckling agentlik nazariyasi orqali auditorlarning tashkilot ichidagi manfaatlar ziddiyatlarini boshqarishda qanday rol o'ynashini o'rganishgan. Ularning izlanishlari daromad va xarajatlarni noto'g'ri toifalash oqibatlarini hamda auditorlar tomonidan bu kamchiliklarning bartaraf etilishi yo'llarini yoritadi. Jensen va Mecklingning izlanishlari auditorlarning

iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini chuqur o'rganishga asoslangan. Charles T. Horngrenning ishlari auditorlarning xarajatlarni to'g'ri toifalash va boshqaruv hisobotlarini tayyorlashda qanday yordam berishini tahlil qiladi. Uning ilmiy asarlari auditorlik faoliyatining iqtisodiy nazoratni mustahkamlash va moliyaviy hisobotning shaffofligini oshirishga yo'naltirilganligini ochib beradi.

Ray Ball va Philip Brown moliyaviy hisobot raqamlarining bozordagi ta'sirini o'rganib, auditorlarning hisobotlardagi ma'lumotlarning haqqoniyligini ta'minlashdagi ahamiyatini ochib beradi. Ularning tadqiqotlari auditorlik hisobotlari va bozordagi reaksiyalarni bog'lovchi hal qiluvchi omillarni o'rganadi.

Christopher Nobes va Robert Parker xalqaro auditorlik va moliyaviy hisobot standartlarini solishtirgan holda, turli mamlakatlarda daromad va xarajatlarning to'g'ri toifalanishi va auditorlik rolining qanday farq qilishini ko'rsatadi. Ular auditorlik jarayonlarining xalqaro darajadagi muvofiqligini ta'minlash masalasiga e'tibor qaratgan.

Arens, Elder, Beasley auditorlik xizmatlarining korxonalarining moliyaviy barqarorligi va operatsion samaradorligiga ta'sirini o'rganadilar. Daromad va xarajatlarni to'g'ri toifalash bo'yicha auditorlarning monitoring vazifalarini yoritib, moliyaviy nazorat va auditing jarayonining ahamiyatini chuqur tahlil qilgan. Ushbu olimlar va ularning ilmiy ishlari auditorlik faoliyatining moliyaviy hisobotlardagi daromad va xarajatlarni to'g'ri toifalashdagi o'rnini chuqur o'rganish imkonini beradi. Ularning asarlari auditorlik jarayonining korxonalar iqtisodiy faoliyatiga ta'sirini tahlil qilib, moliyaviy xavflarni kamaytirish va ishonchli hisobot tayyorlashda auditorlarning roli qanday hal qiluvchi ekanligini ochib beradi.

Metodologiya.

Maqolada turli manbalardan, shu jumladan akademik tadqiqotlar, amaliy ishlar va auditorlik standartlari haqida ma'lumotlar to'plandi. Auditorlik faoliyati, uning doirasi va vazifalari to'g'risida sohalararo tahlil o'tkazildi. Shuningdek, ish joylarida to'g'ri toifalanishni ta'minlash uchun auditorlarning tavsiyalari va amaliyotlariga asoslangan misollar keltirildi. Daromad jarayonlari auditi boshida ko'rib chiqiladi, chunki ushbu asosiy kontseptsyani o'rganish daromad jarayonlari auditing fundamental ahamiyatiga ega. Bundan tashqari, auditor ijobiy xulosa berishi uchun daromadlar GAAP standartlariga muvofiq bo'lishi kerak. Ishlab chiqarish daromadlari esa, odatdagi kabi mahsulot sotish yoki xizmat ko'rsatishdan iborat. FASB bayonotiga asosan, Moliyaviy Buxgalteriya tushunchalari 6-chi soni «moliyaviy jadval elementlari» daromadlarni belgilaydi: Kompaniya daromadlari yoki boshqa aktivlarning yaxshilanishi (yoki ikkalasining birikmasi) kompaniyaning asosiy yoki markaziy faoliyatini tashkil etuvchi mahsulot etkazib berish yoki ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish yoki boshqa xizmat turlariga bog'liq. Daromadlar mahsulot va xizmatlar almashinuvi qiymati bilan o'lchanadi. Umuman olganda, kompaniya mahsulot yoki ko'rsatilgan xizmatlari uchun naqd pul yoki da'volarni qabul qiladi. Naqd pul da'volari odatda, debitor qarzdorlik sifatida ko'rib chiqiladi. FASB 5-chi Moliyaviy Buxgalteriya tushunchalari «savdo-sotiq bilan bog'liq tashkilotlar moliyaviy hisobotlarini tashkil qilish va baholash» bayonotiga asosan, daromadni tan olish (yozuv) uchun u amalga oshirilishi yoki ishlab chiqilgan bo'lishi kerak deb talab qiladi. Daromad mahsulot yoki xizmat ko'rsatish pulga almashinganida, boshqa aktivlarni to'lashga va'da qilinganida paydo bo'ladi. Odatda kompaniya tomonidan mahsulot etkazib berilganida yoki xizmat ko'rsatilib bo'linganida daromad olish

jarayoni tugatilgan hisoblanadi. SEC in SAB №101 daromadni tan olish uchun qo'yidagi mezonlarni belgilaydi:

Ishonarli dalillar mavjudligi.

Etkazib berilgan yoki xizmat ko'rsatilganligi.

Xaridorga sotuvchining narxi belgilangan yoki aniqlanganligi.

Tahlil oqilona taqdim etilganligi.

Daromadni tan olish auditorlar uchun audit xavfni tug'dirib kelmoqda va moliyaviy xisobotlar yaxlitligi jarayoniga ta'lluqli savollar tug'ilishi olib keldi. Aslida, firibgarlik sharoitlarida audit standarti firibgarlik ta'sirlar tufayli daromadni tan olish xato ekanligini faraz qilishi kerak deb ta'kidlaydi. O'g'irliklarni tekshirish bo'yicha dimlomga ega mutaxassislar Assotsiyasi ma'lumotlariga ko'ra, moliyaviy hisobotlarda firibgarlik sodir etishning 8 xil umumiy usullari mavjud:

1. Erta daromadni tan olish;
2. O'tgan hisobot davrida kitobni ochiq tutish;
3. Soxta savdo;
4. Qayd qilingan yozuvlarni qaytarishni ilojisizligi;
5. Foiz bajarilishi uslubidagi firibgarlik;
6. Tomonlar bilan bog'lik operatsiyalar;
7. Debitor qarzdorlik va zahiralarning oshirib ko'rsatilishi; va
8. Mas'uliyat va xarajatlarning kamchiligi.

Auditor daromadning tan olinishi bilan bog'lik firibgarlik xavfi kuzatilganida ho'shyor bo'lishi kerak. Tomonlar kelishuvi mijozlarni mahsulotni qabul qilishi yoki xizmat turini qabul qilishini rag'batlantirish maqsadida kelishuv va sotuv shartlari tartibini o'zgartirishadi. Savdo yuklash sifati marketing amaliyotida etkazib beruvchilar sotuv hajmini oshirish uchun ba'zan distribyutorlarni rag'batlantirish orqali ular tez sotib bo'lishi mumkin bo'lgan hajmdan

ham ziyodroq zahirani sotib olishlariga ko'ndiradilar.

Ko'pchilik tashkilotlar uchun daromadni tan olish jarayoni qisqa muddatda sodir bo'ladi (kun, hafta yoki oylar), lekin ba'zi bir sohalarda, masalan qurilish, mudofaa tarmoqlarida daromadni tan olish vaqti ma'lum bir yillar davomida kechishi mumkin. Yuridik shaxslar daromadini tan olish siyosati moliyaviy hisobotlarda aks ettiriladi. Shunday qilib, auditor yuridik shaxslar daromadini tan olish siyosatiga audit jarayoni daromadi sifatida qarashi kerak. Aslida, IT bu diagrammalardan axborotlar oqimini hisob jarayonlaridan farqlash uchun ko'prok ishlatishadi. Operatsiyalarning uch turiga daromad jarayoni yordamida ishlov beriladi:

Naqd pul yoki kredit uchun mahsulot sotish yoki xizmat ko'rsatish Mijozdan mahsulot yoki ko'rsatilgan xizmat uchun pul tushumi Buyurtmachi tomonidan mahsulot yoki ko'rsatilgan xizmatning qaytarilishi. O'rtacha daromadlar va xarajatlar hisobi, kompaniyalar uchun muhimdir, chunki bu, ularning moliyaviy tahlil va strategiyalarini shakllantirish va amalga oshirishda yordam beradi.

Natijalar.

Tashkilot moliyaviy hisobotining aniqligi va shaffofligini ta'minlash uchun daromadlar va xarajatlarni to'g'ri tasniflashda auditorlarning roli juda muhimdir. Bu mas'uliyat bir necha asosiy jihatlarida o'z aksini topgan bo'lib, ular ko'rib chiqish va nazorat qilishning asosiy funktsiyalaridan tashqariga chiqadi. Keling, ushbu jihatlarni batafsilroq ko'rib chiqamiz.

1. Tahlil va baholash.

Auditorlar daromadlar va xarajatlarning to'g'ri tasniflanishini ta'minlash uchun tashkilotning moliyaviy hisobotlarini batafsil va tizimli tahlil qiladilar. Ushbu jarayon har qanday nomuvofiqlik, noaniqlik yoki noto'g'ri tasniflarni aniqlash uchun moliyaviy

ma'lumotlarni baholashni o'z ichiga oladi. Moliyaviy hisobotning har bir elementini, shu jumladan daromadlarni tan olish, xarajatlarni taqsimlash va xarajatlarni tasniflash orqali auditorlar daromadlar yoki xarajatlar noto'g'ri tasniflangan holatlarni aniqlashlari mumkin. Ushbu noto'g'ri tasniflash noto'g'ri moliyaviy hisobotga olib kelishi mumkin, bu manfaatdor tomonlarning qarorlari va tashkilotning moliyaviy barqarorligiga ta'sir qilishi mumkin. Misol uchun, juda erta tan olingan daromadlar yoki noto'g'ri davr ostida tasniflangan xarajatlar moliyaviy holatning oshishi yoki deflatsiyasiga olib kelishi mumkin. Auditorlar moliyaviy hisobotlarning tashkilotning haqiqiy moliyaviy natijalarini aks ettiruvchi aniqlik va izchillik tamoyillariga amal qilishini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

2. Standartlarga muvofiqligi.

Auditorlar tashkilotlarning Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS), umume'tirof etilgan buxgalteriya hisobi tamoyillari (GAAP) va boshqa milliy yoki sohaga oid me'yoriy-huquqiy bazalarga muvofiqligini ta'minlaydi. Ushbu standartlar daromadlar va xarajatlarni tasniflash va hisobot berish bo'yicha ko'rsatmalar beradi, moliyaviy hisobotlar bo'yicha izchillik va taqqoslashni ta'minlaydi. Muvofiqlikni tekshirish orqali auditorlar rioya qilmaslik natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan jarimalar, jarimalar yoki obro'ga putur etkazish kabi huquqiy va moliyaviy oqibatlarining oldini olishga yordam beradi. Ular, shuningdek, tashkilotning moliyaviy natijalari aniq va ishonchli aks ettirilishini ta'minlaydi, bu ayniqsa qaror qabul qilishda ushbu ma'lumotlarga tayanadigan investorlar, kreditorlar va nazorat qiluvchi organlar kabi manfaatdor tomonlar uchun juda muhimdir. Masalan, auditorlar UFRSda talab qilinadigan hisob-kitob tamoyillariga rioya qilgan holda, daromad olingan paytda tan olinishini va xarajatlar yuzaga kelganda

hisobga olinishini tekshiradi. Muvofiqlik moliyaviy hisobotlarda noto'g'ri ma'lumotlardan xoli bo'lishini ta'minlaydi va tashkilotning moliyaviy holati to'g'risida to'g'ri va adolatli ko'rinish beradi.

3. Tavsiyalar va ko'rsatmalar.

Xatolar yoki noto'g'ri tasniflarni aniqlashdan tashqari, auditorlar daromad va xarajatlar tasnifini qanday yaxshilash bo'yicha amaliy tavsiyalar va ko'rsatmalar beradi. Ushbu maslahat roli tashkilotlarga buxgalteriya hisobi amaliyotini takomillashtirish va moliyaviy hisobotning yanada samarali va shaffof mexanizmlarini qabul qilishda yordam berish uchun muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, agar tashkilot doimiy ravishda operatsion xarajatlarni kapital xarajatlar sifatida noto'g'ri tasniflasa, auditorlar nafaqat xatoni tuzatibgina qolmay, balki kelajakda bunday operatsiyalarni to'g'ri tasniflash bo'yicha tavsiyalar ham beradilar. Ular bunday xatolar xavfini kamaytirish uchun aniqroq ichki siyosatlarni qabul qilishni yoki yaxshiroq buxgalteriya dasturlarini joriy qilishni taklif qilishlari mumkin.

Shu bilan birga, auditorlar tashkilotlarni kutilmagan hodisalarga tayyorlash yoki xarajatlarni optimallashtirish strategiyasini taklif qilishdan ko'ra, birinchi navbatda, muvofiqlik va aniqlikni ta'minlashga e'tibor berishini ta'kidlash muhimdir. Ularning maqsadi moliyaviy hisobotning yaxlitligini oshirishdan iborat bo'lib, tashkilot rahbariyatiga aniq moliyaviy ma'lumotlarga asoslangan holda yaxshi qaror qabul qilish imkonini beradi. Auditorlar xarajatlarni boshqarishdagi samarasizlikni aniqlashlari mumkin bo'lsa-da, ular moliyaviy nazoratni yaxshilash yoki buxgalteriya standartlariga muvofiqlashtirish bilan bog'liq bo'lmasa, ular odatda xarajatlarni optimallashtirish bo'yicha bevosita maslahat berishdan bosh tortadilar. Buning sababi shundaki, auditorning asosiy vazifasi moliyaviy ma'lumotlarning

to'g'riligi va ishonchliligiga e'tibor qaratib, ob'ektiv va mustaqil bo'lib qolishdir.

4. Ichki nazoratni baholash

Auditor rolining yana bir muhim jihati bu tashkilotning ichki nazorat tizimlarini baholashdir. Daromadlar va xarajatlarni to'g'ri tasniflashni ta'minlash uchun kuchli ichki nazorat zarur. Auditorlar ushbu nazorat vositalarini noto'g'ri tasniflashning oldini olish va aniqlash uchun mos ravishda ishlab chiqilganligini va amalga oshirilganligini aniqlash uchun baholaydilar. Masalan, auditorlar xarajatlarni tasdiqlash jarayonlarini ko'rib chiqishlari va ularning ichki siyosat va tashqi qoidalarga muvofiqligini ta'minlash uchun daromadlarni tan olishlari mumkin. Agar kamchiliklar aniqlansa, ular nazoratni kuchaytirish uchun takomillashtirishni tavsiya qilishlari mumkin, bu esa kelajakda noto'g'ri tasniflash ehtimolini kamaytiradi.

5. Firibgarlikni aniqlash va oldini olish.

Daromad va xarajatlarni noto'g'ri tasniflash ba'zan moliyaviy natijalarni manipulyatsiya qilish yoki moliyaviy maqsadlarga erishish yoki soliq majburiyatlarini kamaytirish uchun ataylab qilingan harakat bo'lishi mumkin. Masalan, rentabellikni oshirish uchun operatsion xarajatlarni kapital xarajatlarga o'tkazish yoki soliqlardan qochish uchun daromadlarni tan olishni kechiktirish tashkilotning haqiqiy moliyaviy ko'rsatkichlarini buzishi mumkin. Auditorlar ushbu risklarni tahlil qiladilar va barcha tasniflashlar axloqiy va huquqiy me'yorlarga muvofiqligini ta'minlash orqali moliyaviy hisobotlarning firibgarligining oldini olishga yordam beradi.

6. Shaffoflik va investorlarning ishonchini oshirish.

Daromad va xarajatlarni to'g'ri tasniflash moliyaviy hisobotning shaffofligi uchun asos bo'lib, investor ishonchiga bevosita ta'sir qiladi. Auditorlar manfaatdor tomonlarga tashkilotning moliyaviy holati

to'g'risida to'g'ri va haqqoniy ma'lumot olishlarini ta'minlashga yordam beradi. Ushbu shaffoflik tashkilot va uning investorlari, kreditorlari va nazorat qiluvchi organlar o'rtasidagi ishonchni saqlash uchun juda muhimdir. Masalan, daromadlar va xarajatlarning to'g'ri tasniflanishini ta'minlash orqali auditorlar investorlarga tashkilotning rentabelligi, likvidligi va umumiy moliyaviy sog'lig'ini baholashni osonlashtiradi. Bu aniqlik investitsiyalar, kreditlash yoki strategik hamkorlikni o'z ichiga oladimi, yaxshiroq qaror qabul qilish imkonini beradi.

Xulosa va takliflar

Mukammal daromad va xarajatlarni to'g'ri toifalash uchun auditorlar o'zlarining ilmiy bilimlari, amaliy tajribasi va ko'rsatmalari bilan muhim rol o'ynaydi. Ularning faoliyati nafaqat tashkilot ichida, balki butun moliya bozorida ishonchni oshirishga xizmat qiladi. Natijada, bu tashkilotning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi va keng muhitda moliyaviy barqarorlikni saqlashga yordam beradi. Daromad va xarajatlarning to'g'ri va aniq hisobga olinishi moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini ta'minlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu jarayonni takomillashtirishda auditorlarning roli beqiyosdir. Auditorlar buxgalteriya yozuvlarini baholash, hisobotlar orasidagi muvofiqlikni ta'minlash va mavjud xatoliklarni aniqlash orqali moliyaviy axborot sifatini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, auditorlarning faol ishtiroki tashkilotlarda ichki nazorat tizimining mustahkamlanishiga, soliq va moliyaviy risklarning kamayishiga hamda qaror qabul qiluvchi tomonlar uchun aniq va asosli axborot shakllanishiga xizmat qiladi.

Auditorlar malakasini oshirish:

Auditorlarning daromad va xarajatlarni tahlil qilishdagi kasbiy bilim va ko'nikmalarini zamonaviy buxgalteriya standartlariga muvofiq yangilab borish zarur.

Ichki nazorat tizimini mustahkamlash: Auditorlar tashkilotlarda samarali ichki nazorat tizimini yo'lga qo'yishda faol ishtirok etishi, nazorat punktlarini aniqlash va takomillashtirishga yordam berishi lozim.

Axborot texnologiyalaridan keng foydalanish: Hisob-kitoblarning aniqligini oshirishda avtomatlashtirilgan buxgalteriya tizimlaridan foydalanishni kengaytirish va auditorlar tomonidan bu tizimlar bo'yicha ekspertiza berilishi foydali bo'ladi.

Me'yoriy hujjatlar asosida tahlilni chuqurlashtirish: Auditorlar tomonidan daromad va xarajatlarning toifalanishini milliy va xalqaro standartlarga mos tarzda baholash amaliyoti kengaytirilishi kerak.

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi Qonuni. – Toshkent: LexUZ.
2. O'zbekiston Respublikasi Auditorlik faoliyati to'g'risidagi Qonuni. – Toshkent: LexUZ.
3. Milliy buxgalteriya hisobi standartlari (MBHS) – O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi nashrlari.
4. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS) – IFRS Foundation rasmiy sayti: www.ifrs.org
5. Xalqaro audit standartlari (ISA) – IFAC rasmiy sayti: www.ifac.org
6. Karimov A.X., Rajabov I.S. «Buxgalteriya hisobi va audit asoslari» – Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA" nashriyoti, 2021.
7. Qodirov A.Q., Solihov B.M. «Moliyaviy hisobot va audit» – Toshkent: Iqtisodiyot, 2020.
8. Alver J., Alver L. "Auditing: Principles and Practice" – Routledge, 2019.
9. Arens, A., Elder, R., Beasley, M. "Auditing and Assurance Services" – Pearson, 2022.
10. Savchuk V.P. "Audit: Nazariya va amaliyot" – Moskva: Finansy i Statistika, 2020.
11. Arens, A. A., Beasley, M. S., & Elder, R. J. (2018). Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach. Pearson.
12. Lewis, L. (2020). Financial Reporting and Analysis. Routledge.
13. Smith, J. A., & Jones, R. L. (2019). The Role of Auditors in Financial Reporting: Evidence from the Field. Journal of Accounting Research, 57(2), 251-290.
14. International Federation of Accountants (IFAC). (2020). International Standards on Auditing. IFAC Publications.
15. Kaplan, S. E., & Williams, J. (2018). The Impact of Auditor Independence on Financial Reporting Quality. Accounting Horizons, 32(1), 1-12.
16. AICPA. (2018). The Auditor's Role in Preventing Fraud. American Institute of CPAs. 7.
17. Patel, C. S. (2017). Financial Statement Analysis: A Comprehensive Approach.